

פרשת חיי שרה: האם מותר לא להתחתן כדי ללמוד תורה

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע שולח אברהם את עבדו אליעזר, למצוא אשה ליצחק. מאז ומתמיד נודעה החשיבות העצומה של לימוד התורה, עד כדי כך שחז"ל בירושלמי (חגיגה א, ז) דרשו, שהקב"ה ויתר לעם ישראל על העבודה הזרה שהם עבדו, אבל לא ויתר להם על עוון ביטול תורה (ועיין עוד בשערי תשובה א, ח).

גם יצחק אבינו למד חלק מהתורה (עיין בדף לפרשת וישלח שנה ג'), ומסתמא לאחר נישואיו היה צריך למעט בלימודו. בעקבות כך נעסוק השבוע ביחס בין נשיאת אשה לבין לימוד תורה. האם אדם שלומד תורה חייב להתחתן? לכאורה אם מדובר במצווה כל כך גדולה, אול עדיף להמשיך ללמוד. ואם אכן יש חובה להתחתן, עד איזה גיל מותר לאחר את זמן הנישואין.

לימוד תורה כנגד נשיאת אשה

הגמרא במסכת קידושין (כט ע"ב) מביאה מחלוקת בין רב יוחנן לשמואל, האם עדיף ללמוד תורה ואחרי זה להתחתן, או קודם יש להתחתן ואחרי זה ללמוד. שמואל סובר שעדיף קודם להתחתן, כדי שילמד תורה בטהרה. רבי יוחנן דוחה את דבריו, שהרי כאשר אדם מתחתן עליו להביא פרנסה, הוא טרוד עם הילדים וכדומה, ולכן עדיף קודם ללמוד ורק אחרי זה להתחתן.

למסקנה הגמרא מכריעה שלמעשה הם אינם חולקים, וכל אמורא דיבר על אזור שונה. אמורא אחד דיבר על התלמידים שבבבל, ואמורא שני דיבר על התלמידים שבארץ ישראל. נחלקו הראשונים בהתאמת האזורים לאמוראים: האם כוונת הגמרא שבני ארץ ישראל צריכים להתחתן ואחר כך ללמוד, או שמא בני בבל הם אלו שצריכים לנהוג כך.

מחלוקת הראשונים

א. **רש"י** (ד"ה האן, לו) פירש, שבני בבל שהיו הולכים ללמוד בארץ ישראל, עדיף שיתחתנו ואז ילמדו תורה בטהרה, מכיוון שגם לאחר החתונה צרכי הבית לא מוטלים עליהם. לעומתם, בני ארץ ישראל שהיו נשאים ללמוד בארץ ונשאים קרובים לבית, צרכי הפרנסה מוטלים עליהם דבר שמונע מהם ללמוד - לכן עדיף שקודם ילמדו תורה ורק אחר כך יתחתנו. ובלשונו:

"בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בארץ ישראל, ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלים עליו, (לכן עדיף שיהיה) נשוא אשה דהוה בלא הרהור ואחר כך הולך ולומד תורה. בני ארץ ישראל הלומדים במקומם אם נשוא אשה יהיו צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו (לכן עדיף שקודם ילמדו תורה)."

ב. **רבינו תם** (תוספות ד"ה הא לו) הקשה על פירוש רש"י, שהרי אם יעזבו בני בבל את נשותיהם בבבל וילכו ללמוד תורה בארץ ישראל, לא תיפטר בעיית הרהורי העבירה, כי הם אינם חיים בביתם עם נשותיהם! עוד הקשה רבינו תם, שגם אם אין לבני בבל הרהורי עבירה, הם צריכים לדאוג לפרנסת ביתם גם ממרחק, דבר שיפריע להם בלימודם.

בעקבות שתי הקושיות הללו פירש רבינו תם ובעקבותיו **הריטב"א** (ד"ה ויש), שעדיף שבני בבל יעסקו קודם בתורה, ורק אחר כך יתחתנו, משום שהם צריכים ללכת ללמוד בארץ ישראל, ואם יתחתנו לא יוכלו ללכת ללמוד ולהשאיר את האישה בבית בבבל. לעומת זאת בני ארץ ישראל, מכיוון שהם לומדים ליד הבית, ואינם זונחים את נשותיהם, הם יכולים להתחתן ואז ללמוד תורה.

אמנם עדיין יש קושי בדבריו. גם אם בני ארץ ישראל לומדים סמוך לביתם, עדיין הם יהיו טרודים בפרנסה. לכן מוסיף רבינו תם, שבני בבל היו עניים, וכאשר התחתנו היו צריכים לצאת לעבוד ולא יוכלו ללמוד תורה. בני ארץ ישראל לעומת זאת היו עשירים, לכן גם אחרי החתונה יוכלו להמשיך ללמוד תורה, ולכן עדיף שיחתנו. ובלשונו:

"ויש מפרשים דשמואל איירי בבני בבל שהיו נשיות עמלות וטורחות אחר מזונותיהם, ורבי יוחנן לבני ארץ ישראל שהיו נשיות מעונגות והיו בעליהם צריכין לטרוח אחר מזונותיהם, ולא נהירא מההיא דרבי אביתר דאמר וימכרו הילד בזונה, אלמא צריכות היו לבעליהן להספיק להן מזונותיהן, והנכון כדברי רבינו תם."

ג. **הר"ן** (יב ע"א בדה"ר) צעד בשיטת רש"י, שבני בבל יתחתנו תחילה ובני ארץ ישראל ילמדו תחילה, אך מטעם אחר. הוא כתב שנשותיהם של בני בבל היו עוסקות במלאכת הבית, ומתוך כך היה לבעלים זמן ללמוד תורה, לכן עדיף שיתחתנו וילמדו בטהרה. לעומת זאת, נשות בני ארץ ישראל היו "מעונגות ואוכלות ואין עושות (מלאכה)", לכן עדיף שקודם ילמדו, ורק אחר כך יתחתנו.

גיל הנישואין

יוצא שלמסקנה, גם אם רבי יוחנן ושמואל מסכימים שעדיף ללמוד תורה נשוי, במקום הצורך ניתן לדחות את החתונה. האם יש גיל בו חובה להתחתן? הגמרא במסכת קידושין (כט ע"ב) כותבת, שאפשר להתעכב עד גיל עשרים (וכמובן שמי שמסנה ולא מצליח, אין בידו עוון). כמו כן ניתן להתחתן אף מוקדם יותר, וכפי שכותבת המשנה במסכת אבות (ה, כא) 'שבן שמונה עשרה לחופה'.

כיום הזמנים השתנו, ובגלל ענייני פרנסה, בגרות והשתנות כללית של מוסד הנישואין בעולם, לא מקובל להתחתן בגיל עשרים, ומשום כך רבים הפוסקים האומרים שמותר להתחתן מאוחר יותר. האם אדם יכול להחליט שהוא לא רוצה להתחתן כלל, ורק ללמוד תורה? דנו בכך הפוסקים בעקבות דברי בן עזאי.

בן עזאי

הגמרא במסכת יבמות (גז ע"ב) מביאה את דברי בן עזאי האומר, שכל אדם צריך להתחתן ולהביא ילדים, ומי שלא מתחתן כאילו שופך דמים, וגם ממעט את התגלותו של ה' בעולם, מכיוון שאותו ילד יכול היה להיות צדיק ולגלות את שם ה' בעולם. חבריו הקשו עליו, שהרי הוא בעצמו לא התחתן, ואם כן כיצד דרש להתחתן ולהוליד ילדים?

¹ **הפני יהושע** (ד"ה תוספות) רצה לדחות קושיית רבינו תם ולומר, שאחרי שהם כבר התחתנו יש להם פת בסלם, ואין חשש להרהורי עבירה. יש בתשובה זו דוחק רב, שהרי הם היו הולכים לשנים רבות מהבית כפי שמספרת הגמרא בכתובות (סו ע"ב - סו ע"א), שיש שהיו הולכים לשתיים עשרה שנה מביתם, ובמקרים מעין אלו וודאי שייכים הרהורי עבירה.

בן עזאי תירץ, ששאר האנשים יכולים להוליד ילדים ולקיים את העולם, ואין צורך בו לשם כך. תשובתו לכאורה תמוהה, שהרי הגמרא במועד קטן (ט ע"ב) פוסקת, שכל מצווה שלא יכולה להתקיים על ידי אחרים צריך להפסיק בלימוד ולעשותה (לדוגמא צריך להניח תפילין, מכיוון שאי אפשר להניח בשביל הלומד), וגם מצוות פריה ורביה מוטלת על האדם באופן אישי בלי קשר למעשי העולם.

מחלוקת האחרונים

נחלקו האחרונים ביישוב הקושיה:

א. **הקובץ שיעורים** (ב, יט) תירץ, שבן עזאי היה דבוק כל כך בתורה ולא יכול היה להפסיק מלימודו, עד שהוא נחשב אנוס - ואנוס פטור מכל המצוות, וכמובן גם ממצוות נשיאת אשה והולדת ילדים. בדומה לכך כתב **ערוך השולחן** (אבה"ע א, יד), שאפשר שבן עזאי הרגיש, שאם הוא היה פורש מהתורה, הוא היה מת, לכן הוא היה פטור ממצוות נשיאת אשה. ובלשון הקובץ שיעורים:

"וקשה, כיוון דהכא איירינן לעניין ביטול המצווה לגמרי ולא לעניין איחור בלבד, אם מה שנא מצוות פרו ורבו מכל המצוות שאי אפשר לעשותן על ידי אחרים דצריך לבטל מתלמוד תורה לקיים המצווה? ונראה דבאמת אינו פטור ממצוות פרו ורבו אלא דנחשב כאנוס, והיינו דבן עזאי היה דבוק כל כך בתורה שלא היה יכול להסיח דעתו ממנה לדבר אחר."

ב. **שולחן ערוך הרב** (קונטרס אחרון פרק ג') צעד בכיוון שונה וכתב, שהגמרא במועד קטן המחייבת להפסיק מהלימוד בשביל מצווה שאינה יכולה להתקיים על ידי אחרים, מתייחסת רק למצוות שלא נמשכות זמן רב ושלא גורמות לשכחת עיקרי התורה (וכמו נטילת לולב). חיי הנישואין לעומת זאת דורשים זמן רב, ובן עזאי חשש שישכח את עיקרי התורה, ולכן נמנע מלהתחתן.

ג. **הרב אשר וייס** (זמן מצוות פריה ורביה) בגישה שלישית נקט, שמצוות פריה ורביה אמנם מהתורה, אך בכל זאת נמסר הדבר לחכמים לקבוע את גדרי המצווה. כחלק מגדרי המצווה קבעו חכמים, שהעוסק בתורה בכל כוחו פטור ממנה, וכפי שהיה ביכולתם לקבוע שיש להתחתן רק בגיל שמונה עשרה, למרות שבשאר המצוות מתחייבים מגיל בר מצווה.

להלכה

נחלקו הראשונים והאחרונים, האם דברי בן עזאי נפסקו להלכה:

א. **הרמב"ם** פסק (אישות טו א - ב), שאדם רגיל צריך להתחתן עד גיל עשרים, אך במקרה בו הוא לומד תורה מותר לו לאחר את גיל הנישואין ליותר מכך, וכן פסק **השולחן ערוך** (אבה"ע א, ד). אמנם **הט"ז** (אבה"ע שם, ו) דייק מכך שהרמב"ם כתב ש'אין בידו עוון', שלכתחילה אין לעשות כבן עזאי, אך **שולחן ערוך הרב** (קונטרס אחרון פרק ג') חלק על דבריו, וכן פשט הרמב"ם.

ב. **הרא"ש** (קידושין א, מב) חלק על דברי הרמב"ם, ופסק שחובה על כל אדם להתחתן. בטעם הדבר נימק, שבן עזאי הוא דעת יחיד וכל חבריו חולקים עליו, ולראייה שרבי יוחנן ושמאל כפי שראינו לעיל דנו האם עדיף להתחתן או לישא אשה קודם, ולא הזכירו את האפשרות לא לשאת אשה כלל, וכן משמע **מהרי"ף** שלא הביא את דברי בן עזאי. ובלשון הרא"ש:

"תנו רבנן ללמוד תורה ולישא אשה לומד תורה ואח"כ נושא אשה. וכולהו מודו (= וכולם מודים) דאם אי אפשר לו ללמוד אם יישא אשה, ילמוד ואחר כך יישא אשה וקצבה לאותו לימוד לא ידענא, שלא יתכן שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו שלא מצינו זה אלא בבן עזאי שחשקה נפשו בתורה."

ג. כיוון שלשישי עם מסקנה דומה לדברי הרא"ש, מופיע **בריטב"א בשם בעלי התוספות** (סג ע"ב ד"ה מה אעשה). הם סברו שמעיקר הדין הלכה כבן עזאי, שכל אדם שמסוגל לחיות ללא הרהורי עבירה יכול ללמוד תורה ולא להתחתן, אלא "שאין בדורות הללו מי שיכול להיות כבן עזאי", כך שלמעשה לפי שיטתם חובה על כל אדם להתחתן, וכן נקט **ערוך השולחן** (שם).

כמה זמן אפשר לדחות

בפעל למרות פסק השולחן ערוך, נראה שמנהג העולם להתחתן ושלא כדברי בן עזאי. אמנם כפי שכתב הרמב"ם, כל אדם שלומד תורה יכול לאחר את גיל נישואיו יותר מגיל עשרים, גם אם הוא לא בוחר להיות כבן עזאי וללמוד כל חייו. עד איזה גיל מותר לו לאחר את נישואיו? נחלקו האחרונים:

א. **היש"ש** (קידושין א, נז) ו**החפץ חיים** (ספר מצוות קצר מצווה מג) נקטו, שעד סוף גיל עשרים וארבע מותר לדחות את הנישואין. ראייה לדבריהם הביאו מדברי הגמרא בקידושין (ל ע"א) הכותבת, שאב חייב לחנך את בנו הכי מאוחר עד גיל עשרים וארבע - מוכח שזה הגיל המקסימלי בו אדם יכול לדחות הנישואין ולהפוך לעצמאי (ועיין בסוף דברי היש"ש).

ב. **הבית שמואל** (שם, ה) ו**ערוך השולחן** (יו"ד רמו, יב) חלקו וכתבו, שמדברי הרמב"ם עולה שאין קצבה לדבר, וכל עוד אדם יודע שהוא מסוגל ללמוד בלי שהרהורי עבירה או ענייני פרנסה יפריעו לו - מותר לו להמשיך ללמוד. לשיטתם החידוש במעשי בן עזאי היה, שלמרות שהיה רגוע מבחינת הפרנסה, בכל זאת בחר להמשיך ללמוד. ובלשון ערוך השולחן:

"ומדברי הרמב"ם משמע שבאמת אין קצבה לדבר שכתב על החיוב לבן עשרים לישא אשה, ומשמע כמה שירצה עד שיתקפנו יצרו או עד שיהיה לו במה להתפרנס בלא ביטול מן התורה ואין זה עניין לדבן עזאי דהוא לא רצה לישא אף שהיה לו במה להתפרנס ולא רצה לבטל אף בפריה ורביה לבדה מפני שקידתו הרבה."

ג. **שולחן ערוך הרב** (שם) הסכים לבית שמואל שאין גיל מוגדר, אך על בסיס שיטתו לעיל. כפי שראינו, לשיטתו בן עזאי יכול היה להמשיך ללמוד למרות שמצוות תלמוד תורה מוטלת על כל אדם באופן אישי, מכיוון שחשש שבעקבות החתונה ישכח את עיקרי לימודו. הוא הדין בשאלה זו, אדם יכול לדחות את החתונה רק עד השלב בו הוא יודע את עיקרי הדינים בתורה שבכתב ובעל פה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...